

RESTAURAREA LEGĂTURII DE EPOCĂ LA O CARTE VECHIE ROMÂNEASCĂ: *CHIRIACODROMION, BĂLGRAJ, 1699.*

Evoluția ideii de unitate de limbă a românilor din cele trei provincii românești poate fi urmărită prin intermediul cărților vechi. În secolul al XVII-lea, această idee se materializează și prin tipărirea, la Alba Iulia, a cărților românești, cu ajutorul material al domnilor din Țara Românească, așa cum au fost Șerban Cantacuzino sau Constantin Brâncoveanu¹.

La Alba Iulia, sau vechiul Bălgrad, a văzut lumina tiparului în anul 1699 și *Chiriacodromionul*, carte apărută cu sprijinul lui Constantin Brâncoveanu, care-și trimite la aici pe cel mai bun tipograf al său, adică pe Mihail Istvanovici. Acest lucru constituie încă o dovadă a legăturilor spirituale și materiale dintre Transilvania și Țara Românească. De altfel, aceste legături s-au materializat la un moment dat, și printr-o anumită cantitate de hârtie, trimisă din Țara Românească la tipografia Bălgradului².

Starea de conservare a volumului înainte de restaurare

În momentul în care cartea a fost adusă în laborator în vederea restaurării s-a constatat fragilizarea avansată a suportului, cu detașări și pierderi masive de material purtător de informație scrisă, îmbrunirea hârtiei, depozite și pete de spori, depozite de murdărie aderentă, depozite și pete de ceară, pete "foxing", urme lăsate de insectele xilofage. De asemenea, în urma examinării s-a putut constata degradarea completă a tuturor elementelor de legătură: nervuri, capitalband, lăntișor, scoarțe, învelitori din piele, forzațuri. Sfoara din care au fost confecționate nervurile și-a pierdut rezistența, suferind un proces de degradare chimică, fizică și biologică, ceea ce a dus la pierderea acestora. S-au mai păstrat doar câteva urme. Capitalbandul, împletit probabil pe miez din sfoară, feston simplu, așa cum se obișnuia în atelierele mici din Transilvania, a fost pierdut complet. Scoarțele din lemn au fost puternic degradate, datorită atacului insectelor xilofage, care a dus la completa dezintegrare a materialului și la păstrarea unui singur fragment din prima scoarță. Învelitorile din piele, puternic rigidizate, au prezentat pierderi importante de material suport.

Toate aceste degradări s-au datorat acțiunii cumulate a factorilor biologici, chimici și fizico-mecanici, în condiții necorespunzătoare de păstrare și manipulare a cărții³.

Deteriorările legăturii

a. Deteriorări fizico-mecanice:

- distrugerea totală a nervurilor din sfoară, precum și a cusăturii, ceea ce a determinat desprinderea caietelor;
- ruperea și fragmentarea scoarțelor din lemn, pierderea rezistenței și dezintegrarea acestora;
- ruperea învelitorilor din piele, pierderi masive de material, schimbări de dimensiuni și formă;
- pierderea capitalbandului, a ongetului și a forzațurilor simple și duble ale volumului, datorită degradării cusăturii, a scoarțelor și a învelitorilor din piele.

b. Deteriorări fizico-chimice

- rosături pe suprafața pielii, datorate atacului acid, prin formarea acidului sulfuric, în condiții de mediu poluat;
- puternica rigidizare a pielii, datorită pierderii apei din structura chimică a pielii.

c. Deteriorări biologice

¹ Eva Mârza, *Din istoria tiparului românesc. Tipografia de la Alba Iulia. 1577-1702*, Editura IMAGO, Sibiu, 1998, p. 1-114.

² Sofia Știrban, *Un aspect al relațiilor culturale dintre Ardeal și Țara Românească: exportul de hârtie*, în *Apulum*, XXVII-XXX, 1990-1993, p. 637-643.

³ Analizele efectuate au scos în evidență existența unui atac biologic activ, instalat în condiții de umiditate și de temperatură improprii. De asemenea, în urma determinării pH-ului pielii, s-a putut constata o aciditate sporită a materialului, mult peste limitele normale pentru pielea tăbăcită cu tanini vegetali, atât în zonele atacate biologic, cât și în celelalte porțiuni. Concluzia care se poate trage este aceea că degradarea acidă a pielii s-a datorat atât factorilor biologici, cât și păstrării volumului într-un mediu poluat. Măsurarea pH-ului s-a făcut cu ajutorul pH-metrului digital, cu electrod de soluție.

- depozite și pete de spori în zona scoarțelor și a învelitorilor din piele;
- degradarea cusăturii ca urmare a atacului biologic, ceea ce a determinat fragilizarea și putrezirea aței folosită la coasere, precum și a nervurilor din sfoară;
- fărâmițarea și fragmentarea scoarțelor din lemn, cu pierderea unor porțiuni importante;
- găuri circulare și ramificate, ca urmare a atacului de Anobidae, prezente pe suprafața scoarțelor din lemn;
- degradarea pielii ca urmare a atacului de insecte, remarcându-se prezența găurilor de zbor circulare.

Descrierea morfologică a legăturii

Coperta - a fost executată din piele de culoare maro, tăbăcită cu tanini vegetali. Einșlagul lipsește. Volumul a prezentat, la coperta I, două rânduri de învelitori, cea din interior fiind, cel mai probabil, folosită la prima legare a cărții.

Datorită faptului că cea de-a doua învelitoare din piele, provenită de la a doua legare a cărții, a fost lipită deasupra celei dintâi, cu clei de oase, s-a putut constata o degradare pronunțată, pielea având tendința de pulverizare.

Ornamentele copertelor din piele

- Coperta I prezintă un chenar cu ornamente vegetale, iar în centru are un medalion care reprezintă scena Răstignirii;
- Coperta II prezintă ornamente cu motive geometrice pe toată suprafața;
- Coperta ascunsă, puternic degradată, nu s-au putut identifica motivele ornamentale.

Scoarțele, confecționate din lemn, puternic deteriorate, nu se pot refolosi, dar s-au putut reconstitui principalele lor caracteristici;

Cotorul a fost rotunjit și înțeliat cu clei de oase;

Cusătura: filele au fost reunite în caiete și cusute printr-o cusătură continuă, pe trei nervuri profilate din sfoară de cânepă;

Capitalbandul a fost pierdut;

Tranșa prezintă încercări empirice de colorare cu cerneală de culoare roșie;

Forzațurile: cele de la începutul cărții lipsesc, iar cele de la sfârșit au fost puternic deteriorate.

Restaurarea legăturii.

După restaurarea corpului de carte, au fost reconstituite caietele. Volumul a fost recusut pe trei nervuri profilate, confecționate din sfoară de cânepă, conform urmelor lăsate de nervurile originale, în zona cotorului⁴. Recoaserea s-a făcut prin cusătură continuă, cu ață de bumbac.

Pentru că nu s-au păstrat urne din capitalbandul original, cel nou a fost împletit pe miez de sfoară, cu ață de bumbac de culoare neutră, feston simplu. Cotorul a fost rotunjit și înțeliat.

Scoarțele vechi din lemn au fost puternic degradate, lucru care nu a permis refolosirea acestora. Astfel, au fost confecționate scoarțe din carton, neutru din punct de vedere chimic. Pentru păstrarea originalității, au fost respectate caracteristicile structurale ale scoarțelor vechi, cum sunt: grosimea, teșiturile, colțurile, modul de ancorare a acestora la corpul cărții.

Dezinfecția învelitorilor din piele s-a făcut în etuva electronică, cu thymol, la o temperatură de 40°C. Pentru a preveni pierderea apei din structură, în incintă a fost introdus un vas cu apă, într-o cantitate corespunzătoare capacității etuvei, timpului de lucru și temperaturii programate.

Deoarece învelitorile din piele prezentau un grad avansat de rigidizare, cu pierderea proprietăților specifice, a fost nevoie de un tratament de rehidratare și reemoliere a pielii. Pentru această operație s-a folosit o soluție hidroalcoolică. Aceasta a permis o redare a conținutului de apă al pielii, ceea ce a dus la redobândirea flexibilității materialului. A urmat apoi o presare ușoară, în vederea stabilizării dimensionale.

După finalizarea operației de rehidratare și presare, vechile învelitori au fost intarsiate într-o piele nouă, tăbăcită cu tanini vegetali. Acest lucru a permis redarea funcționalității învelitorilor și

⁴ Alexandru Știrban, *Respectarea originalității în restaurarea vechilor legături de carte: Noul Testament, Bălgrad 1648*, în *Apulum*, XXXVI, p. 613-617.

păstrarea originalității volumului⁵. În ceea ce privește coperta ascunsă, aceasta a fost supusă unor tratamente de dezinfecție, curățire, reemoliere și rehidratare și se păstrează alături de volum, în cutia de protecție special confecționată în acest sens.

MARIUS NICOLAE ANGHEL
Universitatea "1 Decembrie 1918"
Alba Iulia

**THE RESTORATION OF A PERIOD BINDING FROM AN ANCIENT ROMANIAN BOOK:
THE *CHIRIACODROMION*, BĂLGRAD (ALBA IULIA), 1699.**

SUMMARY

The restoration of a copy from *Chiriacodromion*, Bălgrad (Alba Iulia), 1699, has allowed giving back the health to the book and to reconstitute the original elements of the binding.

After the restoration of the leaves, the book was resewn on outline nerves, which were able to be reconstituted, basis on the marks left on the tab.

The capital-band was woven on string care. After the covers were attached, the leather covers were rehydrated and the missing parts were being complete. Next, the book was drawn on covers.

Following this way, the original elements were being Kept. The book is stored in a protection box.

⁵ Alexandru Știrban, *Restaurarea de carte veche - între principiul minimei intervenții și restaurări de mare amploare*, în *Revista Muzeelor*, nr. 3-4, 1999, p. 45-51.